TAHIR-AGA

Ja kakvo je Crveničko polje! Dugo je i široko, a daj mi konja koji bi ga do podne obigro, a ravno, evo, ko sami dlan. Pa ti ga je svega prekrilo zlatno klasje, nema, već dahne li samo mali vjetrić, a ono istom zaljulja, more; milina jedna. Amo je Bosna, huči mu ispod obale, a slap te njen po večeri slatko uspavljuje. Gore, gdje se ono malo ko uzdiže, zaredale kućice seoske u golemu razmaku, a među svima opažaš jednu bijelu ko jaje, a visoku ko tanahnu jelu. Vidjela se ova kula sa svakog brežuljka okolice, a tako i njen gospodar Tahir bio pribran i u selu svom i u samoj čaršiji. Nema gotovo dana kad on nije u čaršiji, a ko blizu je to; spani na obalu, pa u lađu, i eto te naprečac u čaršiji s lulom duhana.

Upekla jednog dana Božija zvijezda, čini ti se izgori sve; al' debelim poljem razasuti težaci, znojna čela, harna srca, jake mišice pa bi reko da onom silnom moru ti sitni crvići ništa ne mogu; ali gledni samo kako otkosi padaju, ledina ostaje čista, obrijana, a po njoj niču silni plastovi, kladnje, stogovi.

U to je doba Tahir kod svoje kuće bio zabavljen silnim poslom. Po onoj zelenoj ravni pred kućom bile sve hrpe dinja, lubenica, bili bijeli sepeti, puni mavenih šljiva ko kokošjih jaja; u kući buktile goleme vatre a tri se maje razmaha-

le, pa to nema: peče se, vari, miješa, maslo cvrči, jaja se lupaju, a baška za kućom što momak okreće janjca na ražnju.

Kad je sunce spalo na sami šiljak Ljeskove kose, Tahir je sio pred svojom kućom pod velikim orahom i odahnuo. Pripremio je sve za doček svojih gostiju, pa sad sio da ih čeka. No nije mogao dugo sjediti, bio nemiran, svaki čas ustajao, zurio očima niz polje metnuvši ruku nad obrve, al' iz polja se čuli samo glasovi težaka koji su sad pred mrak prionuli da do noći sadiju kladnju il' završe sijeno. I doskora, kad sve polje osta u hladu, opazio Tahir kako ljudi promiču mimo one rakite, samom obalom, a domalo raspoznavao između visokih kukuruza bijele ahmedije, crvene fesove, krmeze, il' bijele adžem-šalove.

- Djeco! Evo ih! – viknu on čeljad u kući.

- Pa neka ih! – ozva mu se sijeda Đulsa, maja koja je dovedena iz kasabe da priredi tu neka jela što je ona samo umjela.

- Ja ih se ne bojim – veli ona – sve je spremno!

Sin Tahirov, momčić od desetak godina, nađe se uz oca, a Tahir pođe niz avliju prema njima, kad oni ozdol zaokrenuše međom prama njegovoj kući. On se topio od nekog veselja, nije šala: evo dolaze mu prva gospoda, cvijet upravo čaršijski, na teferič. Eto pozvao ih ko od šale a oni, mogli su da mu i ne dođu, njemu, seljaku jednom – što im ko more? Beli mu se nijesu odazvali od straha, a sprijateljiti se s onom po izbor gospodom, vjera je, nije svačiji posao.

Stoga je Tahir uprav rasto gledajući ih, a oni zaredali livadom kući njegovoj. Naprijed je kajmekam s kadijom uporedo. Za njima dvojica efendija, pa medžlisi iz suda: čestiti Avdi-beg i sijedi Mustafaga. Za ovim opet trojica memura, Osmanlije, pa onda trojica trgovaca, desni jarani Tahirovi. Kako im kola nijesu mogla preko njiva, oni išli onako nogu za nogom, pa istom zastani i gledaj duž i širom kitna i šarolika polja, a ugodan vjetrić, miris trava i poj ptičica zanosio ih!

Tahir daleko spao pred njih, a kad se srete s njima, tu stade ukraj puta da ih dočeka. Svi u jedan mah zagalamiše: neki nazivao selam, drugi se divio okolici, a treći zavidio Tahiru na ovim krasotama u kojima on živi. On se čisto zbunio od veselja, nije im mogao svima naodgovarati. Tako u razgovoru dođoše pred kuću. Tu posjedoše po zelenoj travi, a domaćin se sad razmaho: kahva je, šerbe medeno i šećerli, a bostan onaj na hrpama oko njih, sam im se nudi. Što je ko htio tog se i laćao, a sve u slatku razgovoru. Večernji se suton neopaženo spuštao, tih vjetrić osvježivao ih iza one žege, ugodan miris čista zraka, svi čari krasne ljetne noći u prirodi, u divnu skladu, sve ih obasipalo nekom dražesti prirodnom, opijalo, pa svi bili veseli, čisto oživjeli.

Kad se već smračilo, klanjali akšam tu na zeleni, pa onda sjeli za večeru. Tahir molio da se ide u čardak, al' oni, željni zeleni, voljeli ostati pred kućom. Večera bila obilna, ta pravi pir.

Već od po sofre molili domaćina da ne iznosi više suda a on, ta iznio bi im sve što je imao.

Po večeri se istom raspleo pravi razgovor i domaćin je tada po njihovoj želji sio među njih. Kajmekam Osmanlija, a čovjek već u godinama, razdragan onim čarima ljetne noći, bio veseo, pa čisto ka opojen nekim ugodnim mislima, najedanput sklopio oči i družina je začas začula njegov inače staračkí al' zvučni glas – on je zapjevao tako dirljivo istočnu neku melodiju da mu je glas treptio poput lahor-vjetrića tihim noćnim zrakom. Malo ih je bilo koji su razumjeli pjesmu ovog istočnjaka, a njega je taj čas bujna mu mašta nosala kroz čarne cvjetnjake bajnog mu Irana.

Sjedili do neko doba noći, a tada se razišli na počinak.

Sjutri su dan poustajali svi čili i veseli, pa pošto se na onoj rosnoj zeleni uz poj ptičica popila kahva, zaputilo se društvo još za hlada u varoš. Pri polasku se srdačno zahvalili domaćinu i čisto mu zavidjeli što on ostaje u toj krasoti prirodnoj, a oni se vraćaju u svoju sparnu čaršiju, vlažne zidine i tvrdu kaldrmu.

*

Tahir je bio sretan, što je onako mogao dočekati onu gospodu, a što je tim i svoje prijateljstvo s njima još bolje učvrstio. I njegov se otac ovako držao s gospodom, pa eto i on. A ovo je bila prva čast koju je on iza oca njima dao. Pa je sad na svoje oči vidio da su ta gospoda i s njim svezala prijateljstvo, kao i s ocem mu, dok je

bio živ; a on je to i želio da i u tom oca naslijedi. Njihova je kuća bila prva ne samo u tom seocu već u cijeloj okolici, a Mahmud, otac Tahirov, bio još dalje poznat. Pa kako su ljudi u čaršiji držali oca mu, tako baš i njega i sad je bio red da i on sve učini.

Od tog je dana Tahir sve češće išao u čaršiju. Nešto ga tamo vuklo. Kuća bila jaka u svemu, doduše čeljadi malo: mati mu, on i žena i dvoje djece, al' je vazda imo dobrih najamnika, a zemlje, bašče, što nema u drugog, pa bacalo; ta kad se godinu ne bi latio motike, ne bi se na njegovoj kući poznalo. Koševi vazda puni, ambari stenju, a i čeljad u kući ne rasipala, već lijepo upravljala kućom, pa to nema – već ptičjega mlijeka da potražiš, hajde samo Tahirovim, naći ćeš.

Tahir je do tada odlazio u čaršiju petkom i pazarnim danom, a sad kojasio se u čaršiji gotovo preko dan. A čim se pojavi, trgovci, age, jarani, zove svaki k sebi na kahvu, na ručak. Sva ga čaršija pazila, a imala i koga. Bio to nekako sladak čovjek, tih i dobar ko janje, riječi mehke. Kad bi ušao u kahvu, punu aga, a oni svi u jedan glas:

- Hodi, Tahir-aga!

Onda se pomaknu i načine mu mjesto među sobom. A to je njemu bilo kao da bi ga ćurkom ogrnuli.

Doskora nastala zima, kad je na selu malo posla. Sad je Tahir bio svaki dan u čaršiji. Onaj mu se život omilio, pa da je moguće ne bi ni

odlazio kući. U zimnim danima čaršija gotovo pusta, dućani na pola pritvoreni, al' kako u kahvu ukoračiš, puno ko šip. Tu i Tahir sjedi, pa slušaj što ljudi govore. A i oni su, ako ćeš, napola težaci, svaki tu oko čaršije ima makar po njivicu, pa se gdjekad zapovrzi prepirka i o zemlji, o težakluku. U to bi se i Tahir umiješao i vrlo mu godilo što su age u tom osvajale, što bi on rekao; a on je često znao bolje nego svi oni. No kad bi gdjekad zapovrgli razgovor o bojevima, kad bi nastavili nabrajati careve i zemlje, kolika je koja i koji je car najjači, tu Tahir nije umio baš ni usta otvoriti. U takom razgovoru žalio on sebe što se nije rodio u čaršiji, pa onda žalio i sve druge seljane koji su još dalje, pa ni u mjesecu ne mogu u varoš a i kad dođu, tuđe se, ne smiju ni zaviriti među ljude. U tom se sjetio sebe, da on opet eto skoro svaki dan sjedi među tim pametnim ljudima: no kad bi se pred večer vraćao kući, žalio bi, što i noć ne može da provede u kahvi, a u noći je sijelo zaista još ljepše.

Tako on razmišljao vraćajući se iz čaršije i, kako bi ono age ljeti zavidile njemu na selu, tako on sad zimi zavidio njima u čaršiji.

Dok je kod kuće, ona mu kahva puna ljudi, onaj slatki razgovor ne bi spadao s uma. Kad zauči podne ili ićindija, sve listom u džamiju, ta u njih je svaki dan ko petak, mislio on, a u njih na selu ne čuje se ni ezan.

U proljeće, kad nastaše poslovi, Tahiru se bilo teško ustegnuti od čaršije. Zato, kad se ljeto presvratilo a primicala jesen, u njegovoj se

glavi motale nekakve misli od kojih bi se začas trznuo od nekog veselja. Naposljetku odluči i jednom trgovcu, a svom dobrom jaranu, otvori svoju nakanu.

- Da mi je – veli on – kupiti ovdje u kasabi što kuće, da mogu zimovati ovdje među vama, eh, znaš...

Trgovac ga promjeri veselim pogledom, pa dočeka:

- Ih, Tahir-aga, to bi meni bilo drago, pa i svima nama; ih, ne mogu ti kazati. Pa zašto i ne bi naposljetku? Što ćeš na selu i zimi i ljeti!

Al' se u isto doba zamisli: gdje bi se našla kuća, nema, ne čuje se da iko prodaje. U to će k njima sijedi Mustafaga, baš prispje na razgovor. A kad on vidje o čem se govori, ne obradova se onako ko trgovac već nekako hladno pogleda Tahira, pa dodade:

- A zašto ti, Tahir-aga, ne bi uzeo kuću pod kiriju, kad želiš zimovati u kasabi?

To njemu ne bi po volji: ta stajati pod kiriju, to se njemu čini nekako da sluti siromaštvu; ljuta sirotinja stoji pod tuđim krovom, a njemu, hvala Bogu, nije potrebe!

Ostali prijatelji brzo saznadoše za Tahirovu želju, oveseliše se, ta ko se ne bi oveselio onakom čovjeku i primio ga u društvo! Za nekoliko dana nađe se kuća i Tahir ju kupi. Prodade sve blago, prodade žito osim onog neistučenog kukuruza u košu i onog što mu je trebalo za hranu, još se malo i zaduži dok isplati kuću, al' se bar i namiri ko valja. Još ni prvi snijeg ne bi-

jaše zaprašio, a on se doseli u varoš. Te je zime u kahvi i dan i noć bio – jedan aga više.

- Sad znam što sam živ! – govorio on svojoj čeljadi kad bi opazio kako se ne mogu da obiknu u kasabi.

I zaista, koliko se njemu sladio taj život toliko je ženi mu i materi bilo neugodno; ali malo pomalo, pa se i one obikoše. Sin mu išao u mejtef s ostalom djecom, a Tahiragu je i to vuklo u varoš; ali dijete išlo po jedan sat ujutro, a drugo vrijeme eto tako, kojekuda s ostalom djecom, na sijela, u igru. Tahir-aga nije imao kad da misli ni o čem, dan i noć u kahvi u slatku razgovoru među pametnim ljudima.

*

Kad proljeće svanu, Tahir-aga se teško nakanio da se odseli u Crvenike. Ne zna ni sam, a nešto ga zadržavalo. Eto, težak je čovjek od zanata, to mu je starina; al' kad bi ikako moglo biti volio bi ostati da se ne pokreće iz kasabe. Naposljetku, on je u to ime i onu kuću kupio da u njoj samo zimuje; a sad valja obraditi onu zemlju a – sjetio se nečega – valja makar jednoč pozvati onu gospodu na teferič. I to ga nekako osnaži. Skoči, najmi nekoliko konja i otprtlja u Crvenike. A kad se lijepo smjesti, pa izađe prvo jutro pred kuću, najedanput pred njim niče neka pustoš, odasvud zjala nekakva strašna praznina. Nigdje vola da se javi iz košare, ni krave da rikne, ni teleta da blekne. Ni ovaca, pa ni kokoša onih, ništa onog. „Pa?" – sjeti se najedanput – „Mjesto svega toga, eno

lijepa kuća u varoši, a što mu valja što je tu jednu zimu onako proveo!“ Ta kad mu samo ona sijela na um panu, ne bi ništa požalio; a sad, sad će opet dvostrukom snagom prihvatiti za poso, da naradi ziminu, da opet može provesti zimu onako bez brige među onim ljudima. To ga je osnažilo, pa je prihvatio za poso i zaboravio onu prazninu, makar da ga je svaki korak opominjao da on nije više težak, kakav je bio. Istuko je onaj koš žita, prodo ga, pa tim novcem uzorao zemlju, al' ne svu, jer je valjalo namaknuti kravicu pred kuću. Jednu oranicu jedva posija kukuruza, druge pola pšenice, a ono ostalo dade pod kesim, jer mu sijeno ne treba u kasabi.

Ovu je silnu promjenu između sebe, starog i današnjeg težaka, bio opazio Tahir-aga, ali je brzo zaboravio: no čeljadi je njegovoj bilo vrlo teško. Mati mu, stara žena, koja je odrasla u obilju seoskom, a bila žena i od posla, sad se uprav snebivala. Činilo joj se da ni ta kuća nije stara, njihova, što no joj bijaše svaki kutić, svaki dolafić i pregradica, sve puno svakog blaga i berićeta. Na onu silnu prazninu nije se nikako mogla priviknuti, žena da odboluje od pusta nekog jada.

- Što ti ovo, sinko, baš uradi od nas? – ubrusi ona jednog dana sinu, kad joj se bilo nešto stijesnilo – Uh, uh, žalosna ti sam!

- Što je, mati? – on će smiješeći se. A mislio je, da se njoj teško obiknuti na selu iza onog „života“ varoškog.

- Ma dina mi, ništa mi nije ko što mi je bilo!

- Pravo veliš, mati – on će – i meni je tako! Da nijesam odselio, ja ne znam što bi od mene bilo. Čovjek vidi pametnih ljudi, čuje slatku riječ.

- Ma, što ti to veliš? – u čudu će ona.

- Ah, čovjek bi, vjere mi, među ovim ljudima ovdje podivljao!

- A među onim ćeš, sinko, skapati od gladi! – okrenu ona oštrije.

- Mati!

- Vidjela sam ja! Skapaje se tu nad komadom kruha. Ona im je crna kahvica sve, njom se časte i hrane, a naš berećet...

I staricu počelo nešto gušiti u grlu; nije mogla dalje, izašla u kuću.

To je Tahiragu malo zbunilo i onako, kako je sjedio s kamišom u ruci, ustao i pošao. Hajd, hajd putićem, pa niz polje. Sve mislio, mislio, o sebi, o svojoj kući. Pravo nije matere ni razumio, jer on nije u tom nazirao onolikog zla. No tek zbunilo ga to što je mati onako tužna. Sve tako u mislima, odbijaj dimove dok u luli cvrkne. Sjedi na panj, iskucaj lulu, napuni, pa metni onu koku i raspali nanovo, pa opet put preda se, a misao u glavu. Tako išao poljem, a ko još je proljeće, pa posla malo, i onako bi dan proveo tek oko kuće. Bilo mu nekako poteško za mater, al' brzo i razumio onoj starinskoj ženi. Njoj neobično prema onim godinama starim. A zašto bi se on baš i trao i trudio? Ta ima i sad, živi se lijepo, a preko svega, kuća je ona onamo, a onaj život među onim ljudima, a to,

vjera je, ne bi mogao svako steći, ni da hoće.

Tako Tahir-aga u mislima i ne znade kad se stani u čaršiji. Dok negdje na dućan, malo u kahvu, u tom i dan minu, a i njemu one misli iščeznuše iz glave. Pod večer se povratio kući opet u onim mislima da se ljeto provede, da se sabere zimina, pa odmah u varoš.

I zbilja Tahiragi ljeto brzo minu. U jesen osušilo se ono šljiva, ispeklo nešto pekmeza, obrali kukuruzi, pa brže sprtljali u varoš. Ono konjče, što ga Tahir-aga kupio, nanijelo hrpu drva u varoš, žita imaju, pekmeza i graha dosta, i oni se zavezoše u zimu. Tahir-aga se sasvim povarošio. Sad se nije više činio onako tuđ ni sebi ni drugima: ko da se rodio tu. Ranim jutrom slazio u kahvu, osobito na uranak, pred zoru na dva-tri sata ustao bi on, pa se išuljaj iz kuće da ga niko ne čuje. Kad u kahvu, a tu vruće, kahvedžija davno usto, vatra se razgorila, napunio saksije žeravice pa ih poredao okolo; vatra u odžaku bukti da sva kahva trepti u nekom crvenkastom svjetlu, da je ono lojanice uz čađavi direk sasvim suvišno; šerbetnjak vri, po pejkama se poredalo ono nekoliko staraca „tirjaćija“, a nad njima se već uhvatio čitav pokrov dima, kao nad vodom jutarnje magle. Tu sad sjedi za jednu saksiju, kad kahvedžija sa žutim ibričićem kahve preda te, toči, pij i pretresaj, tek onako sitnice, najnovije, što se eto jučer zbivalo. Za časak sve zašuti dok će u neko doba Mula Meho, tek da otpočne štogod:

- Hm, hm!

A oni zinu u njeg. On srkne kahve dva puta, potegne iz čibuka podobro, pa kad odbije onaj dim da je protisnuo sav zrak sve do kahvedžije, ispravi glavu i počne otežući:

- Jučer malo da ne bi, eh, znaš...

- E...? – radoznalo će družina.

- Ama znaš, – poče Mula Meho da priča, al' kad vidje da oni nijesu ništa čuli o tom, zađe on s drugog kraja.

- Ono, eno, onomadne kupio Dedaga pastrmu u Sakićima, pa... kad ga provedoše kroz čaršiju, a vo... slota jedna...

- Znam, bio sam! – upade jedan.

- Ha, to! – svi rekoše – Sto i pedeset (oka) da će biti čista mesa.

A Omer-aga nikako od sto i dvadeset ni dram.

- Ja ću ga – veli – platiti, ako bude više.

Na to Suljica, a alčak je ono, znaš, svakom prišije:

- Ja – veli – Omer-aga, nemam para ko ti, a iznijet ću vola na grad, ako bude manje od sto i pedeset.

Omer-aga odmah promijeni boju, a znaš, ono je njemu muka kad mu se spomenu pare, jer je svak držo da ih on ima, a kad ustreba otkupiti brata od askerluka, on prodade kmeta.

- Što je – kaže – tebi stalo za mojim parama!

Riječ po riječ, da ne bi ljudi, bilo bi svašta.

- I baš se svadili?

- Te još kako!

- A za tuđu pastrmu!

- Eh!

I do zore naklapali o tom kako ljudi nemaju drugog posla, već tupiti zube za tuđeg vola.

- Budale! – odsudio Mula Meho, na kraju, a drugi potvrdili.

*

Tahir-aga nije ni znao kad mu zima prođe. Kod kuće je bilo sve dobro, jer žena mu se isto onako prilagodila varoškim ženama, sin s ostalom mladeži, a on u kahvi. Jedina mati bila tužnija nego li ono na selu kad bijahu. No nije mogla iskazivati te svoje tuge, jer već nekoliko godina boluje od zaduhe, pa ju sad ta bolja svladala! Ležala, patila se, a kad snijeg okopni, nju iznesoše četverica, preseli se na Drugi svijet.

Kad je sunce lijepo ojačalo i nova travica zazelenila, pošao je Tahir-aga jednog dana u Crvenike da obiđe malo svoje selište, a do koji će dan i odseliti. Kad tamo, ima šta vidjet. Neko mu istočio koš žita, odvrnulo vrata, polupali se prozori, a u kući ko da su se zavlačili vuci, koja li neman, na noćište. Sve golo, pusto, prazno, otrcano. Smrče mu se pred očima. U kesi ni groša, u košu ni klipa, a što ima u kući u varoši, jedva da bi se prehranio do novog. A daj uzori, posij, obradi, okopaj. No njega pored te nestašice više jedila ona drzovitost onih dušmana što ga ovako pokradoše, što mu onako kuću napola srušiše. Obazre se lijevo, desno: ono isto selo, one komšije, eno i vide se pred svojim kućama: neki upreže volove u jaram, neki razgrće đubre, a u njeg tako golo, pusto... I ni jedan se nije htio ni obazrijeti na njegovu

kuću! Pa među takim ljudima da čovjek živi...

Smjesta opruži niz polje, a sve iza njega onako zjalo, i koš prazan, a i vjetar ga ko onako iskrivio na jednu stranu, kuća pusta, prozori zinuli, a iz njih bije neka pustoš.

Nađe telala i diže na prodaju svoje selište u Crvenikama.

Neki prijatelji njegovi odvraćaše ga od toga, ali uzalud.

- Što će mi? – govorio on ljudima, a tako i kod kuće svoje, kad mu je žena požalila Crvenike – Kupit ću ovdje uz kasabu jednu dobru njivu, obradit ko i ovi (građani) što rade, pa živjet ko čovjek.

Tahir-aga uze silnu paru za svoje selište, a kupiše ga sve one komšije njegove u Crvenikama. No nikad mu ne ispade dobra njiva kod kasabe da ju kupi, već teško od jednog komšije u kasabi saleti jedan vrtlić rad povrća, a za to istrese skoro polovicu crveničkih para. Za one druge kupi hrane i još jednog konja, a što mu preosta, oženi za to sina.

Godinu iza toga Tahir-aga nije imao u kesi ni groša, već sin tovar drva pred kuću, a drugi na čaršiju, i s tim se prometala njihova kuća. A tada je Tahir-aga gorko osjetio što je uradio od sebe. Godine su se motale sve jedna za drugom, a u njegovoj kući nije bilo promjene, gore nije moglo biti, a bolje pogotovu, a sve kajanje bilo je uzaludno...

A kad su nastupila vremena da je i Tahir-agi valjalo makar sinu da olakša malo poso, onda

ga je shrvala starost i ljuta bolja. Suzna oka ležao je on na smrtnoj postelji i blagosiljao sina što mu je valjan, što drži toliku kuću na sebi. U tim se zadnjim časovima gledao na čem ostavlja sina svog, a sjetio se i onog u čem je njega ostavio njegov otac.

Ali svemu je kraj! Još mu je ostao jedini blagoslov; s blagoslovom na sina svog ispustio je on dušu svoju.